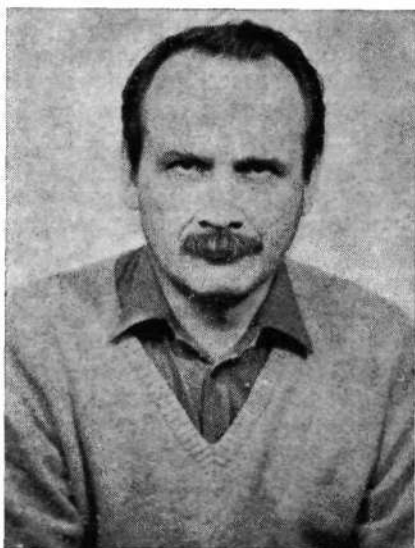

Intervju Sodobnosti: Matjaž Kmecl

Tovariš Kmecl, če se že v prvem stavku dotaknem vaših javnih zadolžitev — predsednik Komiteja za kulturo, član CK ZKS, univerzitetni profesor, angažiran pisatelj in še kaj — počenjam to z določeno mislijo, da vam lahko zastavim prvo vprašanje tako, kot sledi: Ali se po kanalih, ki pritekajo v vaše pisarne (nič hudega, če jih tako imenujemo), ali pa obratno: iz njih v slovenski kulturni prostor oblikuje premišlje-

na, načrtovana, v širših potrebah družbe in naroda zakoreninjena in v prihodnost (vsaj v čas srednjeročnih planov) težeča kulturna politika?

Zadnje čase se precej hrupno in z različnih strani oglašajo gesla, češ da nimamo prave kulturne politike. Značilno je, da se pojavljajo v trenutkih stiske, ko le s težavo ohranjamo doseženi kulturni standard in primanjkuje denarja na vseh koncih in krajih. Poprej, ko je bilo še nekaj relativne blaginje, o njih ni bilo kaj prida slišati — je oblika klicanja na pomoč. — In vendar: vse, kar se je na kulturnem področju doseglo, izjemen razcvet ljubiteljske kulture (na vsakih 500 Slovencev po ena skupina, ne da bi šteli sem šolska društva), osnovna mreža profesionalnih kulturnih institucij, ki je za kakšno področje sicer revnejša, za kakšno pa prav bogato odmerjena, vse to zagotovo ni nastalo samo od sebe, temveč z neko politiko. Sem gre seveda tudi pogostna sproletariziranost, zagnana ustvarjalna morala, toda sem gre tudi naravna danost našega naroda, njegova maloštevilnost, majhen kulturni trg, tako da je za sleherni dosežek treba vlagati nesorazmerno velike napore, ob tem pa še premagovati značilni defetizem, nekakšno notorično omalovaževanje vsega, kar smo dosegli. Ves čas je treba loviti optimalno ravnovesje med možnostmi in potrebami, med policentrično sredobežnostjo z vsemi spremnimi pojavi, dobrimi in slabimi, z množičnostjo pobud, ter

nujno nacionalnokulturno sredotežnostjo. Ker nas ni veliko, nam je dragocena sleherna ustvarjalna pobuda, sleherna naj ima tudi možnost, pa naj se prikaže v zadnjem zaselku, toda vse te ustvarjalne zmogljivosti je treba hkrati združevati v učinkovito nacionalno kulturno celoto, preprečevati drobitev in »decentralizacijo« kriterijev, razkroj kvalitete v plaži, ki ima v takšnih razmerah večje možnosti uveljavljanja; skrbeti je treba za žanrsko skladnost kulturnega razvoja; kar naprej je treba uveljavljati to, da kultura ni krava, ki samo žre in nič ne molze — celo po najbolj banalnih knjigovodskih obrazcih ustvarijo kulturne dejavnosti okoli 80 % lastnega prihodka (osupljivo je na primer, da na področju varovanja kulturne dediščine več kot 70 %, celo glasbene šole 55 %, založništvo več kot 90 %); ali pa da je Centralna tehnična knjižnica neprecenljiv dejavnik tehničnega in proizvodnega razvoja, ne le kulturni »luksus«, in jo lahko samo gospodarstvo brez fantazije že četrto stoletja pušča v agoniji s knjigami na hodnikih in na straniščih, in tako naprej. Problem je v tem, da si kulturo največkrat predstavljamo po zelo starinskih predstavah; največkrat mislimo, da so to pač navdušene deklamacije, posvečeni koncerti, dobro plačani aristokrati duha, zastojkarsko prepevanje, s katerim se v svojem prostem času za lastno zabavo in slavo ukvarjajo malce čezlesni učitelji. Značilno je s Cankarjevim domom: z njim smo resnično in bržkone prvič presegli ustrezne standarde iz habsburške monarhije, stopili tudi z materialnim okvirom svoje kulture v moderni svet — pa se že dve leti ne nehamo križati, koliko da nas stane in da je krivica, ker je v Ljubljani, drugje ga pa ni in da bo vsej kulturi odžrl denar. — Ampak pri tem je pač tako: ali ostanemo pri čitalniškem kulturnem bajtarstvu in zakrnimo v svojem kulturnem, s tem pa zelo naglo v nacionalnem razvoju z vsemi posledicami, ali pa sprejmemo dejanja, kot je Cankarjev dom, za razvojno nujnost, ki sicer nekaj stane, ki pa nas vsaj za silo ohranja v dostojni družbi s sodobnim svetom. — Hočem reči, da je kulturna politika pač ena od temeljnih sestavin celotnega političnega opredeljevanja in da je že zdavnaj prenehala biti samo razmeroma jasna in enostavna ideologija — kulturno življenje moderne nacionalne družbe je zamotana, mnogokrat protislovna praksa. — Vse tisto, s čimer se je treba otepati še v letih suhih krav, je za povrh; v takšnih časih je tudi za golo preživetje treba marsikaj postoriti. Čeprav opravilo ni veličastno in ni mogoče z miklavževim košem hoditi naokrog, ga mora voditi neka politika in seveda zaupanje v smiselnost dela. Sliši se zelo skromno in bolj kot izgovorjanje — toda ne pripadam generaciji, ki živi v obilju anticipirane potrošnje: voz, ki je zavozil, je mogoče samo z veliko potrpežljivostjo spet zvleči na vozno pot. To ni delo, ki bi mu kdo aplavdiral, toda nekdo ga mora opraviti: niti približno pa ga ne more brez osnovne kulturnopolitične orientacije.

Je ta kulturna politika v zavesti javnosti, vsaj kulturne, dovolj razvidna, da bi se je tako posamezniki kot institucije zavedali, jo upoštevali: sprejemali ali odklanjali?

Javnost seveda ni nerazlična, enotna reč, v njej se tudi do tovrstnih vprašanj oblikujejo, menjajo, dopolnjujejo, razglasaajo, zavračajo najrazličnejša stališča. Povprek gledano pa bi prej rekel, da je zavest kulturne javnosti veliko bolj izražena z moralo ustvarjalnega dela, s potrpežljivo odgovornostjo

za to delo — kljub veliki sproletariziranosti — in precej manj z racionalnimi kategorijami. Označil bi jo s prisposodobno vprežnih volov, ki bolj ali manj vdano, vztrajno vlečejo preobložene vozove, gledajo pod noge in kvečjemu še v preteklost. — Sploh smo, saj je na to opozoril že Ribičič, veliko preveč obremenjeni s preteklostjo, takšno ali drugačno, na takšen ali drugačen način — tako zelo, da že preveč pozabljamo na prihodnost. Trenutno skorajda ni skupine tkim. kulturniških izobražencev, čeprav jih je nekaj in so vse prepričane, da so najboljše, ki bi se ji zdelo vredno graditi vizijo slovenstva v naglo (prenaglo) prihajajoči poindustrijski, informacijski civilizaciji. Izjema je skupina okrog projekta Slovenija 2000, pa še tej je tovrstno početje službeno naloženo. — Mogoče mora dozoreti čas za primeren impulz, mogoče smo tik pred njim, toda za zdaj ni še videti ničesar takega. — Še posebej veliko bi bilo treba postoriti z vidika narodnega vprašanja; kot maloštevilnemu narodu nam je bilo že od nekdaj precej težko iskati razloge za samolastno in samobitno obstajanje, sredobežne, defetistične, celo kar nacionalno samomorilske težnje so nam bile vsakdanji kruh — kibernetična civilizacija s svojimi izenačevalnimi procesi pa zastavlja v to smer povsem nova, zagotovo nič manj dramatična vprašanja.

Kakšno mesto zavzema v tej kulturni politiki slovensko narodno vprašanje prav tega trenutka?

Zadeva se zdi na prvi pogled samoumevna, aksiomatična: nacionalne kulturne politike ni brez nacionalnega. — Problem pa seveda nastane, če se nam takšna aksiomatičnost ne zdi več samoumevna, če podvomimo o smiselnosti nacionalnega, na primer razrednega vidika — v imenu proletarskega internacionalizma, ali z vidika majhnosti (Slovencev nas je premalo, da bi se nam sploh splačalo gnati svojo narodno samosvojost predaleč). — Zlasti drugi pomislek je tako stalen in nas spremlja tako vztrajno, da ga moramo neprenehoma preverjati v njegovi veljavnosti, s tem pa tehtati smiselnost nacionalnega nasploh. — Govorim zelo osebno, ves čas. — Vse tako kaže, da se iz Kardeljevih analiz nismo naučili prav veliko, še zmeraj posredno ali tudi neposredno govorimo o teh rečeh v (psevdo)meščanskih ali kar kolonialističnih predstavah o veljavnosti močne nacije, ki se je v tekmi narodov zmožna uspešno borovati za svoj življenjski prostor. Močnejšega telesa ko je, uspešnejša se zdi. V 19. stoletju so po tej logiki nastala pannacionalna, kasneje tudi panpolitična gibanja; celo Marx in Engels sta mislila s takšnih položajev, ko sta o Slovanih govorila kot kompaktnih konzervativcih (v njih sta videla zaostalo panslovansko skupnost, seveda z neizrecnih pa opaznih stališč naprednejše, pangermanske skupnosti). Proletarski internacionalizem se je v kasnejši politični, še posebej državni praksi zelo hudo naslonil na takšne pannacionalne vzorce — iz česar so nastali kategorialni bastardi ali kar spački kot »socialistični narod« pa tudi »jugoslovanska« nacija (jugoslovanstvo v tem pomenu je najintimnejši in s tem ne najmanj konzervativni dedič pannacionalnega ilirizma). — Kam so takšna združevalna in tekmovalna gibanja na koncu koncev pripeljala, je razvidno: v dve blokovski grupaciji, ki sta se vsak hip sposobni medsebojno uničiti — združevanje v kaj še močnejšega od tod dalje ni več mogoče, mogoč je samo še spopad in popoln konec, ki bi bil tudi konec civilizacije. Takšna je mračna stran

zgodbe. — Druga, vsaj malo svetlejša, pa pravi, da združevalne instinkte človeštva naglo povzema in absorbira kibernetika tehnologija, ki ustvarja nov, univerzalen, nadnacionalen oziroma anacionalen jezik, povsem drugačen način mišljenja, tudi nov sistem vrednot, da naglo združuje znanje v planetarno združen in dosegljiv fundus (znano je, da že dolgo ni več vprašanje, kako znanje producirati, temveč kako ga obvladovati in funkcionalizirati). Proces je eksplozivno nagel — pa vendar na substratu civilizacije, ki se je razvila na mnogoternosti in različnosti, kar ostaja tudi vnaprej eden njenih temeljnih razvojnih pogojev. — V takšni konstelaciji se zdi, da fizična osnova izkušnje, tudi nacionalne, ni več pomembna, važna je izkušnja sama. Torej je vseeno, ali jo prinaša v skupni civilizacijski sklad velikanski ali pa čisto majhen narod. Sleherni narod je pač zaokrožen in neponovljiv kompleks specifičnih odgovorov na življenjska vprašanja. Prav zato pa se tudi na pragu informacijske civilizacije začenja kazati s popolnoma novih vidikov: ne kot ideologizirana inercija tradicije, ne v »realni« (= fizični) politični moči, ne kot nekakšna imaginarna in posvečena dolžnost, še manj kot zastava ali mimikrija — prej kot nujna osnova nadaljnjega razvoja civilizacije: bolj ko se bo planet tehnološko enotil, bolj bo potreboval kulturno izdiferenciranost, različnost. — Premišljevanja o slovenski prihodnosti je torej treba opremiti z razlogi prihodnosti — in tudi znamenita avnojska načela glede nacionalne ureditve Jugoslavije se v tej perspektivi še enkrat presenetljivo potrdijo kot kar se da daljnovidna — pa naj ta ali oni mož s fantazijo nekdanjih osvajalcev črne Afrike trdi še tako drugače.

Kaj po vašem mnenju našo nacionalno zavest v pozitivnem smislu najbolj določa? Mislim na tisto dostojanstveno zavest o sebi, ki je enako daleč od cmeravega samopomilovanja kot od nacionalizma in šovinizma.

Rekel bi — zavest, da nam ni prav nihče ničesar podaril, da nismo nikomur ničesar jemali, da smo si vse prigarali sami in da smo ob vsej svoji majhnosti, celo iztrošenosti, kljub temu pripravljeni dajati tudi drugim. Ne manjka primerov in dokazov: naš krvni davek med zadnjo vojno je bil nad jugoslovanskim in evropskim povprečjem, med kulturnimi delavci pa brez primere; v solidarnostne in podobne sklade (ki jih ne trošimo v republiki) združujemo na primer najmanj desetkrat toliko, kolikor zberemo za vso svojo kulturo. — Kadar se za hip splašimo, postanemo sicer resda lirično-nergaški in melanholični (toda tudi drugi niso neodporni zoper takšna stanja, le na drugačne načine; Srbi na primer postanemo v skladu s svojo junaškostjo zagrizeni mazohisti), potem pa se spet poberemo in ženemo to svojo kulturo in filigransko miniaturnost naprej, z veliko življenjsko močjo in voljo, z nekim otroškim in nič pojemajočim zaupanjem v življenje in njegov nejasni smisel (tudi za druge velja seveda isto).

Ali je nacionalna identiteta nekakšna rezultanta družbenega življenja sama po sebi ali pa je morda treba načrtno izpolnjevati nekatere »obveznosti«, kar imenujmo jih tako, ki šele ustvarjajo ustrezne razmere, da je takšna identiteta resnično vsebinska in vsestranska, prisotna v vseh plasteh družbe in da je primerna osnova za vzpostavljanje in vzdrževanje gibkih in plodnih mednacionalnih in mednarodnih odnosov?

Nacionalna identičnost je v svojem najglobljem smislu kulturna vrednota. Če pa povzamem zelo stare, predromantične in še starejše distinkcije, češ da je kultura vse, kar ustvarja človek (in ne natura), potem seveda takšna narodna identičnost ni samoposebna reč. Med drugim je tudi izid najrazličnejših ustvarjalnih prizadevanj z nekaterimi podobnimi, skupnimi lastnostmi; v komajda omembe vrednem obsegu gre sem abstraktno, teoretično samoopredeljevanje, predvsem gre za implicirano koherentnost nekaterih vrednot, volje in podobnega. Potem je tu nekakšna obvezna in zavezujoča »renta« od vseh številnih preteklih »investicij« oziroma naložb te vrste: med NOB se je naravnost dramatično pokazalo, kolikšna notranja moč za preživetje se je pravzaprav skoraj neopazno nabrala v slovenskem narodu skozi stoletja — in to s prav takšnimi, »kulturnimi« vlaganji. Izpričala se je ne glede na socialno ali kulturno razslojenost — politično bi bilo docela kratkovidno, če bi jo kakorkoli podcenjevali ali na osnovi abstraktnih spekulacij celo omalovaževali, ji pripisovali bogve kakšno regresivnost in podobno (kot to pogosto poskušajo »jugoslovenarski« ideologi). Predvsem pa še enkrat: v perspektivi moderne postindustrijske in vse bolj (informacijsko, poselitveno, prostorsko, interesno) »goste« družbe se funkciji narodnega-posebnega odpirajo povsem nove zaveze in tudi možnosti. Dolžnosti do preteklosti nas niti malo ne odvezujejo gledanja v prihodnost.

Se vam zdijo izkušnje, ki ste si jih pridobili kot prvi in najbolj »izpostavljeni« predsednik Jezikovnega razsodišča, pozitivne in kakšen praktičen nauk je mogoče izpeljati iz njih?

Te izkušnje so bile zame izjemno zanimive, v enem delu strašljive, toda v mnogočem tudi prijazne in ohrabrujoče. Stotine pisem, ki smo jih ob svojem delu prejeli od najrazličnejših ljudi, so izpričevale naravnost osupljivo občutljivost do jezika kot območja kulturne in narodne avtentičnosti, toda tudi kot instrumenta za samoupravno sporazumevanje, ravnanje, manipuliranje in razčiščevanje, uveljavljanje družbene pravičnosti ali izigravanja, razumljivosti in podobnega. Nacionalno agresivnih tonov je bilo v tem dopisovanju malo, sem in tja malo ostrejši odziv na prebanalno, jezikovno artikulirano provokacijo, nemarnost, neumnost. — Kot politično najobčutljivejši predel našega »poslovanja« pa se je kmalu pokazalo razmerje med slovenščino in srbohrvaščino. To je seveda realen, neizmišljen problem in nikakršno omalovaževanje ali mižanje pred njim ga ne bi moglo odpraviti, niti zmanjšati. Naše delo bi bilo problematično in sprenevedavo, če bi se mu izognili. — Skozi množico pisem razsodišču se je v tej zvezi izražal predvsem odpor proti praktičnemu in teoretičnemu uveljavljanju tako imenovanega jugoslovanskega službenega jezika, še bolj pa proti aroganci in lastni brezbržnosti, s katerim se to počenja. — Slejkoprej sem prepričan, da smo se do zadeve opredelili skrajno korektno, po črki in duhu ustave jugoslovanske in slovenske, ustrezne zakonodaje in dovolj znanih, mnogokrat potrjenih temeljnih principov naše ureditve. Zakaj ne bi res ustavno zajamčene državnosti različnih jugoslovanskih jezikov vsaj v zvezni skupščini manifestirali z ustrezno prakso (še posebej, ker tehnično kaj takega že zdavnaj ni več noben problem, skupščino pa smo v tem smislu celo že opremili)? Nihče ni nikoli trdil, da naj bi to veljalo do zadnjega od brezštevilnih zveznih odbo-

rov, komisij in drugih teles, ki jih v Beogradu sleherni dan znašajo skupaj iz vse države letala in vlaki, bilo bi zagotovo predrago in premalo praktično, tod v osrednjem zboru naše federativno urejene oblasti bi se (vsaj!) spodobilo. Ali pa: v ustavi in ustrezni zakonodaji zelo določno piše, da velja pravilo enega samega, enotnega jezika v vojski le za zapovedovanje in šolanje; vsaj neprijazno je, če že drugega ne, če niti na večkratna in glasna javna negodovanja ne poslovenijo napisa na vojašnici sredi Ljubljane ali pa gesel na zunanjih zidovih vojašnic (npr. v Vipavi). Tudi slovenski ljudje seveda hočejo, da bi videli v JLA povsem svojo vojsko, tudi v takih »detajlih«; saj delajo in plačujejo tudi zanj (slovenska kotizacija v zveznem proračunu je proporcionalno dvojna glede na število prebivalstva). Iz takšnih nacionalno sektaških drobnarij se prav tako oblikuje javno politično ozračje kot iz česa drugega. — Na vse to je Jezikovno razsodišče doživelo najprej puršikozno žaljive provokacije znanega črnogorskega pisatelja, potem pa plaz ciničnih in surovih napadov, polnih potvorb in podtikanj — v nekaterih nakladnih časopisih; nekateri od njih so si uspeli pridobiti v očeh javnosti videz neodvisnega tiska, v resnici je stvar seveda drugačna — v ozadju jim tiči politikanstvo takšne ali drugačne vrste, socialistični, samoupravní, demokratični Jugoslaviji zagotovo nenaklonjene. — Ob tem, priznam, sem se po malem zgrozil: takšni torej znamo tudi biti! Bila je to nepoštenost velikega formata — in naj zdaj vsi tisti »književniki«, novinarji, dopisniki, ki so se takrat gromko in zagrizeno oglašali, zaženejo še tak nov hrup. Uspeli so temeljito zastrupiti del javnosti: na osnovi njihovih »informacij« se je na primer okrepilo prostaško anonimno dopisovanje na naš naslov, toda tudi na naslov naše federativne socialistične samoupravne urejenosti.

Ste, pred letom dni, videli kak element slovenske kulturne politike ob spontani in odločni reakciji slovenskih pisateljev na ponujena »programska jedra« in ob tem, da je slovenska »uradna« politika govorila v tem primeru podoben jezik kot pisatelji?

Ne samo slovenske, tudi jugoslovanske kulturne politike. Če ne bomo dosledni in do kraja načelni pri temeljnih postavkah naše družbene ureditve, se nam bo začel udirati »teren«. »Jedra«, kakršna so bila, so bila neumnost, dete zelo defektne in pomanjkljive uradniške fantazije, politične kratkovidnosti, tudi unitaristične preproščine, bila so povrh provincialno zaplankana v izvedbi, skratka, žalostna! Ob vseh teh lastnostih se zdi kar nekako naravno, da je bil odziv nanje vsaj v slovenski javnosti enotno odklonilen; edini pozitivni element v njih, enotenje šolskih programov, je bil tako hudo zveržen in tako nestrokovno vdolan, da seveda ni mogel niti približno odtehtati vseh ostalih pomanjkljivosti. Odklonilen odziv je bil torej predvsem stvar zdrave pameti; zato pa tembolj skrbi, da je bil nekaj časa precej obotavljiv in da se je tako dolgo resno premleval po vsej Jugoslaviji in še posebej v nemajhnih in nestabilizacijskih delovnih telesih v Beogradu. Res samo zaradi nepreglednosti papirnatega poslovanja, s katerim se obdajamo? Ali pa iz oportunizma in takšnih ali drugačnih pritiskov? Iz strahu pred demagoškimi gesli, s katerimi se pogosto skušamo prepričevati tudi v strokovnih razpravah? — To so vprašanja, ki bi morala skrbeti.

Nobenega smisla ni, da ne bi o problemih, ki nas mučijo, govorili javno in odkrito, tudi ostro, če ne gre drugače. In prav mednacionalni odnosi so po incidentih s programskimi jedri tako rekoč tema dneva v vseh naših republikah: Kaj je v tem ponujanju »rešitev« in v polemikah, ki te ponudbe spremljajo, neprimerne, česar ne bi radi videli, kaj pa spodbudnega, kar bi kazalo podpreti?

Sram me je, toda ne vem, vsaj natančno ne. Slej ko prej mi je nablížje vztrajanje pri metodah in načelih (racionaliziranega!) samoupravljanja. Seveda pa to zahteva tudi kup temeljitih in najbrž sem in tja bolečih razčiščevanj. Zelo je na primer zadnje čase slišna zahteva po ponovnem opredeljevanju nerazvitosti, po tem, da položimo na mizo enotno obdelane materialne bilance (kar sicer ni tako zelo enostavno, izdelali smo namreč toliko zamotanih in s tem težko preglednih načinov pomoči nerazvitim, solidarnostne pomoči, trošenja državnega kapitala itd., da kot skupek vsega in njegovo obvladovanje že skoraj presega normalno fantazijo in intelektualno zmogljivost). — S tem v zvezi naj zastavim »resorsko« vprašanje: Ali smo doslej upoštevali vse vidike nerazvitosti — Slovenija je na primer zaradi svoje majhnosti in šibkega nacionalnega kulturnega trga nepopravljivo nerazvita, kar zadeva materialne osnove njene kulture (razlika je, če kulturo plačujeta dva milijona »idealnih« udeležencev, ali pa dvajset milijonov; ker je trg majhen, je občutljiv in kultura draga, po statističnih podatkih pa si kulturne dejavnosti v SRS ustvarjajo 60 %, skupaj z RTV celo nad 80 % lastnega dohodka). — Bržkone bi morali temeljito in na novo pretehtati in odtehtati razmerja med različnimi življenjskimi interesi in s tem v zvezi, kako trošimo akumulacijo. Skozi čas in občasna, nesistematična reševanja sprotnih vprašanj so se ta razmerja medsebojno v marsičem popačila. Kar na pamet bi rekel, da se je v teh okvirih popolnoma disproporcionaliziralo raziskovalno delo, ali pa da se precej slabo odreže tudi naše zamejstvo: pa ne more nihče zanikati, da gre pri obojem za dva temeljna nacionalna interesa. — Značilen primer so (naravne) katastrofe in njihovo obravnavanje: kar navadili smo se, da že vsakdo, ki mu klet zalije voda, bije plat zvona in kliče solidarnost na pomoč (kot da nimamo zavarovalnic). V resnici smo za takšne primere osnovali obsežne fonde (za odpravljanje posledic enega od — nekatastrofalnih — potresov v državi zbiramo samo v SRS že dolga leta približno toliko, kolikor na družbeno organiziran način zberemo za vse svoje kulturne dejavnosti): tako smo si ustvarili občutek varnosti pred točo, potresi, povodnimi, požari — ničesar pa nimamo pripravljenega zoper razvojne katastrofe: ena od teh je, da niti ena od osrednjih treh slovenskih knjižnic (NUK, UKM, CTK) nima niti približno ustreznih prostorov za delovanje (NUK je bila zgrajena za okoli 700.000 publikacij, zdaj jih je v njej 1.500.000; v CTK, kjer hranijo najdragocenejšo zbirko podatkov za gospodarstvo, se vse podira od zabasanosti). — Skratka: morali bi se ponovno in neobremenjeno pregledati, samoupravno in pošteno, brez fige v žepu, se pogovoriti in vztrajati pri skupnih načelih.

Kakšna je vloga slovenske in jugoslovanske znanosti, ki bi najbrž morala vsaj kolikor mogoče zanesljivo znanstveno definirati, kaj v resnici so, v našem času in v našem prostoru, prav ti pojmi, ki jih tako pogostoma in tako

zelo vsak po svoje uporabljamo, kot so narod, jugoslovanstvo, samostojnost in skupnost v federativni državi?

Nisem med tistimi, ki precenjujejo moč znanosti, čeprav se tudi sam ukvarjam s tovrstnim delom. Znanost ima svoje meje; na abstraktnoteoretičen način lahko zagotovo precej pove tudi o nacionalnih in podobnih kategorijah — skoraj pomembneje pa se mi zdi, kakšno vsebino tem kategorijam politično pripišemo, s kakšno politično voljo jih opremimo. Vsaj v tem kontekstu, v katerem se pogovarjava. Ali naj ponazarjam? Mislim, da ni treba. — V teh pojmihi je pač precej racionalno neulovljivega, slabo določljivega, emocionalnega, pragmatičnega; ponavadi pa politika prav na takšni ravni vidi svojo možnost.

Če bi se nagibali k misli, da je bilo govorjenja o narodu in mednarodnih odnosih dovolj, s kakšno poanto, opozorili in pobudami bi vi sklenili to razpravo, tudi z mislijo, da bi morali to biti del naše današnje in jutrišnje kulturne politike? In ne samo kulturne . . .

Ne vabite me, prosim, v frazarjenje. Govorjenja, treznega, pametnega, nemanipulativnega, nepolitikantskega seveda, o narodu in narodnem še dolgo ne bo zadosti. Preprosto zato ne, ker je in še dolgo bo to področje eno najvažnejših življenjskih, samodoločevalnih, tudi kulturnih vprašanj človeštva. — Če pa že poskušam razmisliti, potem v duhu tega pogovora: Treba je vztrajati, potrpežljivo in strpno oblikovati razmere za kar najboljše uresničevanje ustvarjalnih zmogljivosti; biti samozavesten navznoter in odprt navzven. To nas bo varovalo pred samozadovoljstvom in seveda siromašnim avtarkizmom, obenem pa tudi razjedenjem od zunaj. Gledati je treba v prihodnost, misliti in delati v njenem imenu, kot da je civilizacija, ki ji pripadamo, na pragu najsrečnejšega časa (in ne katastrofe, čeprav ji je objektivno bliže). — Oprostite, če se sliši patetično in pedagoško, toda kaj boljšega ne bi znal povedati.

Urednik